

PRIMJENA STVARALAČKOG MIŠLJENJA I
NEKIH PROGNOСТИČKIH METODA U
DRUŠTVENOM PLANIRANJU

Planiranje je moguće ako čovjek stvaralačkim pristupom informacijama predviđi uvjete odvijanja nekog procesa u budućnosti i postavi zadatke čije će ostvarenje omogućiti da se taj proces regulira u skladu s unaprijed postavljenim ciljevima.

Prognoziranje, koje je pritom nužno, ne može dati nepogrešive rezultate, ali se primjenom različitih metoda mogu elementi subjektivnog svesti na razumnu mjeru.

U članku se obradjuju dvije metode koje razvijaju stvaralačko mišljenje i omogućavaju da stručnjaci donesu prihvatljive prognoze: brainstorming i delphi metoda. Mogućnost primjene ove druge metode ilustrira se ispitivanjem koje je provedeno među direktorima privrednih COUR-a jedne regije u SR Hrvatskoj. Planiranje se, nadalje, tumači i kao društvena aktivnost, bitno određena razvojem proizvodnih snaga i vladajućim proizvodnim odnosima.

Smatra se da je primjena stvaralačkog mišljenja u planiranju potrebna da bi se povećala uspješnost upravljanja u gospodarskom sustavu.

1. UVOD

Vječita težnja da se uspostavi sklad između dinamičkih proizvodnih snaga i povijesno određenih proizvodnih odnosa rezultira čitavim nizom složenih procesa u okviru ekonomske strukture društva. U sklopu cjelokupnog kretanja prirode procesi u kojima sudjeluje čovjek zauzimaju posebno mjesto ne samo zbog složenosti već naročito zbog svjesne ljudske intervencije na njihov tok. Mogućnost čovjekova djelovanja objektivno je određena stupnjem razvoja proizvodnih snaga, a u skladu s postavkama teorije sustava, usmjerena je na smanjivanje entropije i povećanje determiniranosti sustava.

Složenost odnosa na relaciji priroda-društvo-čovjek ne smanjuje se razvojem društva i povećanjem čovjekova znanja, već naprotiv, svako širenje spoznajnog horizonta ukazuje na nove odnose koji se javljaju kao rezultat prirodne težnje za povećanjem entropije sustava. Time se povećava i složenost uvjeta u kojima se odvija čovjekovo djelovanje.

Ukoliko se neki događaj ili proces već završio, čovjekovo djelovanje ograničeno je na postupak analize i uvjetovano je posljedicama koje su nastale. Kod onih procesa, čije je trajanje upravo u toku, čovjekova je intervencija moguća, pa ukoliko raspoláže potrebnim informacijama, postoji mogućnost da se proces regulira, dok je situacija daleko složenija ako se radi o procesu koji će tek nastupiti. Tada je količina potrebnih informacija znatno veća, a mogućnost intervencije zavisi od sposobnosti da se predvide događaji. U tom slučaju radi se o složenijim oblicima stvaralačkog rješavanja problema, odnosno o mogućnostima da se kreira novo, originalno rješenje.

2. PLANIRANJE KAO STVARALAČKO RJEŠAVANJE PROBLEMA

Najjednostavniji oblik kreativnog rješavanja problema sastoji se u razumijevanju prethodnih događaja i tumačenju uvjeta koji su odredili upravo takav način odvijanja procesa (ili događaja). Takav oblik (tip) stvaralačkog rješavanja problema naziva se objašnjenje i zavisi o informacijama koje smo stekli ranijim podražajima i koje nam omogućavaju da shvatimo uzročno-posljedične veze između događaja ili elemenata sustava.

Poznajemo li uvjete u kojima se neki proces odvija i raspoložemo li informacijama koje nam ukazuju na moguće posljedice, odnosno ukoliko razumijemo odvijanje procesa u odredjenim uvjetima i možemo pretpostaviti neke događaje koji se još nisu desili, tada govorimo o predviđanju kao drugom glavnom tipu stvaralačkog mišljenja. "Cilj predviđanja je razumevanje jednog budućeg događaja. Ono neposredno isključuje prosto 'nagadjanje', čak i kad bi se pokazalo da bi nagadjanje bilo tačno. Svakako je tačno da 'nagadjanja' često ima u rešavanju problema, ali se ono ne može okarakterisati kao stvaralačko rešavanje problema".¹⁾

1) Krech, D., -Crutchfield, R.: *Elementi psihologije*, Naučna knjiga, Beograd, 1976, str. 381.

Zacijelo je najsloženiji oblik stvaralačkog rješavanja problema invencija jer se temelji na pretpostavci da smo u stanju uvjetovati željeni događaj stvaranjem novog odnosa između elemenata nekog sustava, odnosno intervencijom *ex ante*, na faze određenog procesa. Time se, u stvari, objedinjuju prethodne faze: objašnjenje i predviđanje jer, na temelju poznavanja određenih odnosa u nekom procesu, predviđamo kako će taj proces da se odvija, dapače iniciramo upravo takav tijek procesa i upravo takve okolnosti koje će omogućiti da se željeni događaj i ostvari.

Ukoliko navedene elemente stvaralačkog rješavanja problema promatramo dinamički, onda uočavamo da iz prošlosti dobivamo informacije o zakonitostima koje uvjetuju neke događaje ili procese i da te zakonitosti možemo objasniti. Sadašnjost promatramo kao misaoni proces u kojem, na temelju spomenutih informacija, projiciramo odvijanje događaja u budućnost i stvaralački predviđamo kako će postojeće okolnosti i predvidive nove okolnosti djelovati na buduće događaje. Intervencija na buduće događaje i njihovo oblikovanje u skladu s potrebama društvenog razvoja zahtijeva da, osim anticipiranja događaja, djelujemo na uvjete u kojima se oni odvijaju i tako postizemo približavanje željenim efektima, što se u sklopu stvaralačkog rješavanja problema naziva invencijom.

Primijeno li cjelokupni proces stvaralačkog mišljenja, a to znači poznavanje zakonitosti iz prethodnih procesa, predviđanje budućih događaja na temelju postojećih objašnjenja i reguliranje određenih uvjeta s ciljem da se ostvare željeni događaji, na bilo koju društvenu djelatnost, možemo govoriti o planiranju.

Ovako shvaćemo planiranje, koje sadrži dinamičku komponentu povezivanja informacija iz prošlosti s (koliko je to moguće) egzaktnim predviđanjima budućih događaja i inventivno vođenje procesa u pravcu ostvarenja željenih ciljeva, potrebno je nadopuniti stalnom kontrolom da bi reguliranje određenog, u ovom slučaju već "planiranog", procesa omogućilo smanjenje entropije i ostvarivanje postavljenih ciljeva.

Planiranje, dakle, predstavlja čovjekovu intervenciju na buduće procese i sadrži, pored predviđanja događaja, inventivno

postavljanje zadataka za njihovo ostvarivanje, a isto tako i kontrolu samog procesa. Da bi kontrola bila uspješna, neophodno je stalno praćenje procesa i uspoređivanje stvarenih rezultata s onima koji su prethodno zacrtani, odnosno planirani. Ovakva "tekuća analiza" omogućava pravovremenu reakciju, ukoliko dodje do odstupanja, koja bi mogla ugroziti ostvarenje planiranih zadataka.

Na taj način postižemo sigurnije ostvarivanje planiranih ciljeva, pa za planirane aktivnosti možemo reći da se temelje na poznavanju objektivno postojećih okolnosti ali i čovjekovoj sposobnosti da intervenira u prirodi, odnosno društvu, kako bi ostvario svoje ciljeve i time zadovoljio određene potrebe.

Nužnost planiranja proizlazi iz prirodne težnje svakog sustava za povećanjem entropije, s jedne strane, i čovjekove želje da smanji rizik prilikom ostvarenja svojih potreba, s druge strane. Zbog toga se i javlja potreba da planiranjem svladavamo i sprečavamo stihiju u svim procesima kojima čovjek izgrađuje materijalne i društvene uvjete svog razvoja.

3. DONOŠENJE ODLUKA O ZADACIMA U BUDUĆNOSTI

Čovjek je jedino biće u prirodi koje može svjesno usmjeravati svoje postupke, utjecati na složene procese i primjenom stvaralačkog mišljenja predviđati buduće događaje. U tom djelovanju ograničen je individualnim (umnim i fizičkim) sposobnostima i društveno-materijalnim uvjetima života i rada koji su odraz dostignutog stupnja razvoja proizvodnih snaga i vladajućih proizvodnih odnosa.

Stalan razvoj proizvodnih snaga omogućava stjecanje dodatnih informacija čija je primjena nužna u procesu predviđanja. Za planiranje društvenog i gospodarskog razvoja posebno je značajan onaj oblik predviđanja koji je formuliran u okviru znanstveno-tehničkog prognoziranja. U sovjetskoj literaturi pod tim pojmom podrazumijeva se "sistem vjerojatnih ocjena mogućih putova razvoja znanosti i tehnike kao i očekivanih rezultata, a također i definiranje resursa koji su za to potrebni".²⁾

2) Dobrov, G.M.: *Predgovor, Naučno-tehničkog prognoziranje dila promišljenosti i pravitel' stvennyh učreždenij (prijevod s engleskog)*, Progress, Moskva, 1972, str. 7.

U tom smislu prognoziranje se smatra jednim od temeljnih elemenata u okviru priprema društvenog planiranja, a sam plan "rezultat je konkretnih odluka koje su donijete na temelju prognoziranja i drugih potrebnih informacija". 3)

U društvenim i gospodarskim djelatnostima ne možemo očekivati da će se prognoze ostvariti "sto posto" i tu su, na žalost, uvijek moguća veća ili manja odstupanja. One aktivnosti, međutim, koje nisu planirane izložene su stihiji još u većoj mjeri. Zbog toga je trajan zadatak svakog istraživača da pronadje one metode i postupke koji će u odredjenim okolnostima osigurati najveći stupanj vjerojatnosti, a planerima ostaje da, nakon izbora optimalne metode prognoziranja i postavljanja prognoze, formuliraju razvojne zadatke.

Primjena prognostičkih metoda u procesu privrednog planiranja stekla je pravo gradjanstva najprije u visoko razvijenim zemljama Zapada, a zatim i u socijalističkim zemljama, tako da je do danas razvijeno oko stotinu i pedeset, "na znanstvenoj metodologiji osnovanih metoda". 4)

Primjena znanstvenih metoda u procesu prognoziranja treba omogućiti realno i objektivno sagledavanje nekih događaja, stanja ili procesa, a zatim donošenje pretpostavke (predviđanja) o mogućim posljedicama i razvojnim tendencijama.

Zadatak je, dakle, prognoziranja da prikaže sve mogućnosti razvoja, a u procesu planiranja treba obuhvatiti optimalno rješenje i s tim u skladu formulirati zadatak.

"Prognoze predstavljaju jedan od uvjeta za uspješno planiranje, dok je samo planiranje nešto više od toga jer ono definira konkretan cilj i program za postizanje tog cilja".

3) Dobrov, G.M.: *Predgovor, Naučno-tehničke prognozirovanie dl'a promyšlenosti i pravitel'stvennyh učreždenij* (prijevod s engleskog), Progress, Moskva, 1972, str. 8.

4) Radošević, D.: *Prognoziranje u organizaciji udruženog rada i njegov utjecaj na planiranje poslovanja, Simpozij, Računovodstvena i financijska služba u provodjenju mjera ekonomske stabilizacije i u planiranju razvoja OUR-a, Opatija, Savez računovodstvenih i financijskih radnika Hrvatske, Zagreb, 1980, str. 175.*

5) *Isto*, str. 176.

Pojava velikog broja prognostičkih metoda uvjetovala je i različitu njihovu podjelu na primjer:

- a) ekstrapolacione metode, metode procjene eksperata i model metode, 6)
- b) intuitivne metode, eksploratorne ili istraživačke metode, normativne metode i metode povratne sprege. 7)

Razumljivo je da sve metode nisu jednako prikladne za primjenu u različitim društvenim i gospodarskim uvjetima, ali su mnoge od njih već naišle na univerzalnu primjenu (tehnike mrežnog planiranja).

S obzirom na povezanost između stvaralačkog mišljenja, prognoziranja i planiranja u privrednim djelatnostima, zanimljivo je razmotriti mogućnosti korištenja nekih metoda koje se temelje upravo na toj logičkoj povezanosti.

3.1. Brainstorming 8)

To je metoda grupnog rada slična svakom iscrpljujućem sastanku za čije ostvarenje treba nekoliko pretpostavki:

- veličina grupe koja sudjeluje je između 5 i 12 ljudi,
- grupa je sastavljena od stručnjaka različitih profila, od kojih se očekuje da se međusobno upotpunjuju u poznavanju relevantnih informacija,
- u sastavu grupe poželjan je "autsajder", tj. netko tko po specijalnosti nije povezan sa zadanim problemom, ali je zainteresiran za njegovo rješavanje,
- svaki član grupe poznaje barijere kreativnom mišljenju, faze i

6) Isto, str. 180.

7) Popović, D.: *Informacioni sistem-dugoročno planiranje i tehnološko predviđanje*, Simpozij, Upravljanje promjenama u složenom sistemu, XI. konferencija SKUPS, Vrnjačka Banja, Poslovna politika, Beograd, 1980, str. 29.

8) U našoj literaturi ne postoji općeprihvaćen prijevod, nego se ova metoda naziva "olujna mozgova" ili "bura mozgova". Možda bi prikladan naziv bio "borba mišljenja".

- pravila kreativnog mišljenja,⁹⁾
- svaki član grupe poznaje elemente metode i pripravan je na suradnju,
 - samo voditelj zna problem,
 - sve predložene ideje bilježe se i vizualno su dostupne svim članovima grupe,
 - zabranjene su podrugljive ili sumnjičave primjedbe i omalovažavanje pojedinih ideja (killing phrases),
 - svaka je ideja vrijedna i dobrodošla.

Prilikom slobodnog iznošenja ideja dolazi do "lančane reakcije" jer jedna misao potiče drugu (izaziva asocijacije) što može rezultirati sasvim novim prijedlogom. Mnogstvo iznesenih ideja plodno je tlo za kasniju analizu i vrlo je vjerojatno da će "kvantitet prerasti u kvalitet", tj. da će među različitim prijedlozima biti nekoliko sasvim upotrebljivih.

Brainstorming ima već prilično široku primjenu u timskom radu pa je razumljivo da se javljaju modifikacije kojima se pokušavaju unaprijediti pojedini aspekti primjene ove metode. Naročito je uspješna primjena "borbe mišljenja" u funkcionalnoj analizi vrijednosti¹⁰⁾ gdje doprinosi pronalaženju rješenja za snižavanje ili potpuno uklanjanje (nepotrebnih) troškova.

Prilikom izrade planova ova metoda može pomoći da se unaprijedi analiza razvojnih mogućnosti i tako dobiju kvalitetnije smjernice za izradu osnova planova. Isto tako, primjena je moguća u izradi planova prodaje, robne i ukupne proizvodnje (kod donošenja odluke o proizvodnom asortimanu), zatim plana investicija, a naročito kod izrade plana razvoja proizvoda, proizvodnje i unapređenja poslovanja.

9) Dračović, D.: *Kreativno mišljenje i tehnike za podsticanje kreativnosti*, Simpozij, Upravljanje promenama u složenom sistemu, XI. konferencija SKUPS, Vrnjačka banja, Poslovna politika, Beograd, 1980, str. 162.

10) *Funkcionalna analiza vrijednosti* je postupak raščlanjivanja nekog proizvoda na njegove sastavne dijelove ili funkcije s ciljem da se odbacivanjem svega što je suvišno, po jednostavi i pojeftini proizvod, a da time ne dodje u pitanje njegova upotrebnost, vrijednost.

3.2. Delphi metoda

Ukoliko naziv ove metode asocira na problematičnost i dvosmislenost odgovora što ih je nedokučiva Pitija davala običnim smrtnicima, onda je to stoga što zaista ni u kojoj prognozi ne može moći biti sigurni da je ona apsolutno točna. U nastojanju da se subjektivizam suvremenih proroka svede na minimum (još uvijek je čovjek taj, a ne stroj, koji može davati prognoze) pokušalo se angažiranjem vrhunskih stručnjaka dobiti "objektivno" prognostičko rješenje.

Sušтина je delphi metode da odredjeni broj specijalista razmatra neku problematiku, najprije pojedinačno, razmišljanjem, nezavisno od mogućih autoriteta, a kasnije na temelju uopćenih mišljenja grupe, ali opet pojedinačno i anonimno.

"To je sinhronizirani timski rad eksperata raznih profila i specijalnosti koji dovodi do konačnog mišljenja putem brojnih, najprije izdvojenih, a potom kolektivnih procena budućnosti, dobivenih po pravilu putem upitnika; glavni je napor usmeren ka postizanju concensusa, odnosno konvergencije mišljenja, a do čega do vodi višekratno ponavljanje korišćenja upitnika, tj. delovanje povratne sprege izmedju rezultata pojedinih učesnika: svako ima mogućnosti da koriguje ili dopuni svoje mišljenje kad sazna za sredjene rezultate dobijenih odgovora iz prethodnog kruga - tj. koristi se iterativni postupak sve dok se ne dodje do zadovoljavajućeg približavanja mišljenja izmedju članova tima". 11)

Da bi se uspješno iskoristila ova metoda, potrebno je:

- vrlo pažljivo izabrati kompetentne stručnjake i osigurati njihovu višekratnu suradnju,
- pravilno formulirati pitanja u upitniku, tj. omogućiti nedvosmislene odgovore i kasniju kvantitativnu obradu,
- osigurati korektnu statističku obradu dobivenih odgovora i rezultate obrade prezentirati stručnjacima u "novom krugu".

Obrazloženja koja pojedinci daju za svoje stavove služe kao poticaj za preispitivanje vlastitih stavova svakog sudionika u anketi te doprinose sagledavanju problema s različitih strana.

11) Stojanović, R.: *Planiranje u samoupravnom društvu*, Savremena administracija, Beograd, 1979, str. 116.

Na taj način postiže se usuglašavanje, tj. grupiranje konačnih prijedloga oko najčešće vrijednosti. Sovjetski prognostičar G.M.Dobrov smatra da se delphi metoda sastoji od sedam faza:

1. Izbor prognostičkog tima i izrada upitnih araka,
2. Izbor stručnjaka i predaja upitnih listova,
3. Popunjavanje upitnih listova i predaja te sortiranje odgovora,
4. Analiza odgovora, stvaranje sažetaka i predaja sažetka stručnjacima s novim listom pitanja,
5. Ponovo ispunjavanje upitnika, predaja odgovora i njihovo sortiranje,
6. Statistička obrada dobivenih odgovora, vrednovanje odgovora i sažimanje rezultata,
7. Logička analiza rezultata i prerada rezultata u oblik konkretne prognoze. 12)

"Metoda je prilično dugotrajna i za njezino je provodjenje potrebno formirati tim od sposobnih, pronicavih i dobro izobrazjenih ljudi". 13) Prigovor da je metoda odveć nesigurna (i po tome slična uzoru iz antičke mitologije) može se ublažiti činjenicom kako je ipak bolje da primijenimo poopćene prognoze specijalista nego da "uzdignemo ruke k nebu i odložimo donošenje odluke od onog momenta kad će biti razradjene odgovarajuće teorije koje će dozvoliti da zadani problem riješimo tako suvereno kao matematičke ili fizikalne jednadžbe". 14)

Nove mogućnosti prognoziranja otvorene su različitim modifikacijama delphi metode i njezinim kombiniranjem s drugim tehnikama. Na taj način povećava se realnost planiranja, a pojava novih aplikacija "ukazuje na to, da se obrisi metodologije prognoziranja tek počinju ocrtavati". 15)

12) Citirano prema: Radošević, D., n. dj., str. 182.

13) Isto, str. 182.

14) Helmer, G.: *Analiz budućega-Metod Del'fi, Naučno-tehničkog prognoziranje dl'a promyšlennosti i pravitel'stvennyh učreždenij* (prijevod s engleskog), Progress, Moskva, 1972, str. 79.

15) Gordon, T. J.: *Metod Del'fi, novye podhody, Naučno-tehničkog prognoziranje dl'a promyšlennosti i pravitel'stvennyh učreždenij* (prijev. s engleskog), Progress, Moskva, 1972, str. 93.

Primjena ove metode u našoj svakodnevnoj praksi zacijelo će naići na teškoće, prvenstveno zbog potrebe da se nekoliko puta uzastopce prikupljaju povratne informacije od sudionika. Naši su ljudi inače pretrpani kojekakvim pisanim materijalima i teško je pretpostaviti da će aktivan odnos koji se (i) u ovom slučaju zahtijeva prema štampanom tekstu (upitniku) naići na oduševljenje.

Prilikom održavanja jednog seminara o ulozi i zadacima poslovnih organa u planiranju, organizaciji i raspodjeli osobnih dohodaka, za direktore osnovnih organizacija udruženog rada s područja jedne regije u SR Hrvatskoj, ispitan je stav o mogućnostima primjene delphi metode u našoj samoupravnoj praksi.

Način istraživanja:

Sudionicima seminara objašnjene su teoretske postavke o primjenjivim metodama, istaknute su njezine slabosti i mogućnosti korištenja, a zatim je zatraženo da se ispuni upitnik o problemima planiranja razvoja u regiji. Svaki je sudionik uključen izravno u razmišljanje o:

- temeljnim pravcima regionalnog razvoja,
- postojećim ODR-ima koji mogu biti nosioci tog razvoja,
- načinu udruživanja rada i sredstava za postizanje optimalnog razvoja,
- organizacijskim oblicima neposrednog odlučivanja radnika o razvoju i poslovanju i
- mogućnostima primjene metode u svakodnevnoj praksi.

Nakon što su podijeljeni upitnici, svako je pitanje prodiskutirano da se izbjegnu mogući nesporazumi, a odgovori su unašani samostalno. Prikupljeni odgovori obradjeni su statistički, nakon seminara, i rezultati su poslani svim sudionicima s molbom da preispitaju stavove i ispune isti (neznatno izmijenjen) upitnik, nakon što su upoznati s reagiranjem većine.

Broj i struktura sudionika:

Na seminaru su sudjelovali direktori osnovnih organizacija iz svih područja privredne djelatnosti na regiji. Predavanja su se odvijala po grupacijskoj pripadnosti i u svakoj skupini je bilo obuhvaćeno oko dvadesetak sudionika. Od ukupno stotinjak polaznika, nakon predavanja svega ih je 58 predalo ispunjene upitnike. Statistički obradjeni odgovori poslani su ponovo

SVIM sudionicima, a u drugom krugu prikupljeno je 11 ispunjenih upitnika.

Komentar:

Prilikom pokušaja aplikacije pošlo se od pretpostavke da su polaznici kvalificirani stručnjaci za izjašnjavanje o problemima planiranja razvoja i poslovanja u regiji i da će biti raspoloženi za suradnju. Ova se pretpostavka temeljila na uvjerenju kako su direktori OOUR-a zainteresirani za problematiku planiranja i da doživljavaju seminar kao oblik dopunske izobrazbe.

Budući da suradnja nije u potpunosti ostvarena, a nisu istražene sve subjektivne i objektivne okolnosti zbog kojih je ona izostala, preostaje nam da iz raspoloživih podataka saznamo stavove ispitanika, uz napomenu da je izostankom suradnje definiran jedan od problema svake moguće aplikacije - motiviranost stručnjaka za suradnju.

Za ovaj prikaz zanimljivo je vidjeti kako su sudionici u pokušaju aplikacije ocijenili mogućnost primjene ove metode u praksi (u zagradama je označeno koliko se puta pojedino mišljenje spominje u odgovorima):

- moguće (17), nije se izjasnilo (17), neprihvatljivo (12), djelomično prihvatljivo (4), traži mnogo vremena (2), apsolutno za (2), treba pokušati (2), zavisi o ljudima (2).

U drugom krugu prikupljena su slijedeća mišljenja:

- moguće (3), dobro (3), treba je više koristiti (1), poželjno (1) pozitivno (1), nije se izjasnilo (1).

I površan pregled ovih odgovora ukazuje na probleme koji će stajati pred pokušajem da se jedna metoda stvaralačkog mišljenja (dugotrajna i složena) primijeni u svakodnevnoj praksi, ali to ne znači da treba posustati pred starim navikama.

"Kreativnost je predmet koji ne zahvaća domenu samo jedne znanstvene discipline. Pa ipak, njome se gotovo isključivo bave psiholozi. Znanstvenici koji se baveteorijom odlučivanja kao da je zanemaruju. To je šteta. Oni bi prvenstveno trebali pri

kupljati i usvajati informacije koje mogu unaprijediti uspješnost njihovih klijenata ili razvijati vlastitu kreativnost. Čak što više, oni imaju jedinstvenu mogućnost da eksperimentiraju s rješavanjem problema i planiranjem u stvarnom svijetu". 16)

4. PRETPOSTAVKE PLANIRANJA U PRIVREDNIM DJELATNOSTIMA

Čovjekova stalna i smišljena intervencija u privredi, koja predstavlja upotrebu sredstava za proizvodnju u odredjenim društvenim odnosima, s ciljem da se oblikuju novi proizvodi koji mogu zadovoljiti uočene i definirane potrebe, zacijelo je najslabiji proces kojim se povezuju pojedinac, društvo i cjelokupna priroda. U okviru konkretne društveno-političke i proizvodno-ekonomske organizacije neke ljudske zajednice svi organizacijski oblici i metode kojima se djeluju na odvijanje procesa društvene reprodukcije (shvaćene kao dijalektičko jedinstvo proizvodnje, raspodjele, razmjene i potrošnje), a u sklopu interakcije dostignutog stupnja razvoja proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, predstavljaju ekonomski sustav.

Ekonomski sustav, kao skup pojava oblika organiziranog društvenog vođenja cjelokupne društvene reprodukcije, predstavlja temelj za provodjenje čitavog niza mjera i postupaka kojima se odredjuju ciljevi društvenog razvoja, te se izabiru putovi i načini ostvarivanja tih ciljeva. Skup odluka i postupaka kojima se društvena proizvodnja u jedinstvu s raspodjelom, razmjenom i potrošnjom, usmjerava prema željenim ciljevima, a u skladu s organizacijskim oblicima ekonomskog sistema i u okviru postojeće ekonomske strukture, naziva se ekonomskom politikom.

Najprikladniji instrumentarij za provodjenje ekonomske politike nalazimo u podsustavu društvenog planiranja koje nam omogućava da unaprijed izrazimo zadatke, izvršioce i rokove za ostvarenje spomenutih ciljeva,

16) Ackoff, R.L. i Vergara, E.: *Creativity in Problem Solving and Planning: A Review*, *European Journal of Operational Research*, br.1, Amsterdam, 1981, str. 11.

Govoreći o društvenom planiranju uočavamo slijedeće elemente:

1. Predmet društvenog planiranja je cjelokupni proces društvenog i gospodarskog razvoja jer se pretpostavlja da se društvena reprodukcija materijalnih dobara i proizvodnih i neproizvodnih usluga odvija u proširenom obujmu, što je posljedica prirodne težnje organizama za rastom i odgovarajućeg rasporeda proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa koji to omogućavaju,
2. Društveni i gospodarski razvoj, shvaćen kao kvantitativno povećanje materijalnih i nematerijalnih rezultata procesa društvene reprodukcije, uz istovremene kvalitativne promjene u društveno-gospodarskoj strukturi, usmjerava se prema unaprijed postavljenim ciljevima,
3. Ciljevi društvenog i gospodarskog razvoja koji su "planirani" temelje se na postojećoj ekonomskoj politici i predstavljaju rezultantu intencija koje proizlaze iz postojećih proizvodnih odnosa i stupnja razvoja proizvodnih snaga u društvu,
4. Društveno planiranje svjesna je i organizirana djelatnost u okviru postojećeg gospodarskog sustava, što znači da je, kao i sam ekonomski sustav, predodređeno ekonomskom strukturom,
5. Proces društvenog planiranja treba sadržavati tekuću analizu kao temeljni oblik praćenja stvarenih rezultata gospodarskog i društvenog razvoja u odnosu na one planirane. 17)

Iz procesa cjelokupne društvene reprodukcije izdvajamo sferu materijalne proizvodnje ekonomskih dobara i usluga jer je tu djelovanje proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa najснаžnije izraženo s obzirom na utjecaj na društveni razvoj.

Pokretanje procesa proizvodnje, tj. oživljavanje sredstava za rad i predmeta rada, uključivanjem novog, živog rada, motivirano je vladajućim proizvodnim odnosima i odlučujuće se, iz okvira ekonomske strukture, preko institucionaliziranih oblika gospodarskog sustava i mjera ekonomske politike, reflektira

17) Vidi detaljnije: *Sirotković, J.-Mikić, M.: Društveno planiranje, Informator, Zagreb, 1978, str. 5.*

na proces planiranja. Možemo, dakle, reći da je društveno planiranje, kao instrument provodjenja ekonomske politike, uvjetovano postojećim stanjem ekonomske strukture. S jedne strane razvoj proizvodnih snaga omogućava materijalnu osnovu planiranja i određuje spoznajne horizonte u okviru kojih se kreću mogućnosti i primjene znanstvenih i tehničkih metoda (stvaralačko mišljenje i prognoze), a zatim proizvodni odnosi određuju ciljeve planiranih aktivnosti, postupak planiranja i njegove nosioce. Napokon i predmet planiranja, a to je proces privrednog i društvenog razvoja, nosi toliko značajna obilježja ekonomske strukture i ekonomskog sustava da je i to element preko kojeg se odlučujuće utječe na proces planiranja.

Da bismo uočili značaj privrednog planiranja u SFRJ, neophodno je razumjeti bitna obilježja ekonomike Jugoslavije "koja je čine konzistentnom cjelinom i specifičnom u odnosu na druge tipove ekonomika:

- društveno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju (osnovno obilježje ekonomske strukture),
- samoupravljanje radnih ljudi u privrednim organizacijama i robna proizvodnja (osnovno obilježje ekonomskog sistema) te
- usmjeravanje proizvodnje radi neprekidnog podizanja materijalnih i kulturnih uvjeta života radnih ljudi (osnovno obilježje ekonomske politike)". 18)

Ova se obilježja nesumnjivo odražavaju u slijedećim elementima vezanim za proces planiranja privrednog razvoja:

1. Predmet planiranja obuhvaća razvoj materijalnih snaga društva koji se odvija u okviru socijalističke robne (tržišne) proizvodnje i samoupravnih društvenih odnosa, a usmjeren je k proširenju materijalne osnove rada, zadovoljenju društvenih (općih, zajedničkih) i osobnih potreba, te unapređenju društvenog i pojedinačnog standarda,

18) *Širotković, J.: Osnove ekonomike Jugoslavije, Ekonomika Jugoslavije-opći dio, Informator, Zagreb, 1973, str. 17.*

2. Ciljevi planiranja usmjereni su k ostvarenju zadataka koji su postavljeni mjerama ekonomske politike i realiziraju se na način predviđen gospodarskim sustavom ukoliko proširena reprodukcija, temeljena na načelima ekonomičnosti, proizvodnosti i rentabilnosti, omogućuje podmirenje rastućih društvenih potreba,
3. Nosioći planiranja su radni ljudi koji slobodno udružuju rad nad društvenim sredstvima za proizvodnju, to su neposredni proizvođači koji u procesu planiranja ostvaruju svoja samoupravna prava i pomoću plana ostvaruju ciljeve zacrtane ekonomskom politikom zemlje, a razradjene poslovnom i razvojnom politikom organizacija udruženog rada.

Smisao planiranja privrednog razvoja sastoji se u predviđanju aktivnosti koje će utjecati na taj razvoj i u postavljanju zadataka za njihovo ostvarenje, a odražava se u poboljšanju uvjeta za odvijanje bržeg i ujednačenijeg razvoja.

Istovremeno planiranje, kao stvaralačka aktivnost kojom predviđamo buduće događaje i na temelju toga usmjeravamo svoje postupke, djeluje i kao faktor stabilnosti narodne privrede i njezinih subjekata jer "stabilnost privrede zavisi o stabilnosti svih njezinih subjekata, a pogotovo OOUR-a". 19)

Uočavamo, dakle, da je planiranje određeno društvenom potrebom da se organizirano usmjerava gospodarski razvoj i subjektivnim sposobnostima da se iskoriste različite metode na najuspješniji način. Razvijanje stvaralačkog mišljenja i prognostičkih metoda neophodno je, također, za punu afirmaciju samoupravnog socijalističkog načina proizvodnje.

19) Franc, V.: *Uloga računovodstvene i financijske službe u provodjenju mjera ekonomske stabilizacije i u planiranju razvoja OOUR-a*, Simpozij, Računovodstvena i financijska služba u provodjenju mjera ekonomske stabilizacije i u planiranju razvoja OOUR-a, Opatija, Savez računovodstvenih i financijskih radnika Hrvatske, Zagreb, 1980, str. 3.

5. ZAKLJUČAK

Gospodarske djelatnosti, koje se svakodnevno odvijaju u sklopu ekonomske strukture društva, zahtijevaju ozbiljan pristup i ne mogu se odvijati stihijski. Planiranje zacijelo predstavlja je dan od oblika organizirane društvene intervencije na privredne procese i njihovo usmjeravanje prema unaprijed postavljenim ciljevima. Zbog toga planiranje ne može predstavljati mehaničko ispisivanje numeričkih pokazatelja u brojne tabele, nego je nužno da se taj postupak temelji na kreativnom pristupu posebno izobraženih stručnjaka.

Sigurno je da bez kvalitetne analize prethodnog razdoblja nema planiranja, ali je isto tako sigurno da se zadaci za buduće aktivnosti mogu realno postaviti samo ukoliko predvidimo (prognoziramo) sve okolnosti koje će utjecati na planirani proces.

Upravo taj čin predviđanja zahtijeva od planera najveće umne napore jer zahtijeva da se rezultati subjektivnog procesa egzaktno izraze i da je vjerojatnost nastupa predviđenih događaja što je moguće viša.

Budući da apsolutnu točnost u prognožiranju nikad ne možemo postići, javlja se mišljenje kako je planiranje nepouzđano pa samim tim i nepotrebno.

Iskustva, međutim, pokazuju da neplanirane aktivnosti traju, u pravilu, i dvostruko dulje od planiranih, a plansko reguliranje događaja omogućava da se unaprijed ukloni štetno djelovanje nekih okolnosti koje bez plana ne bi bile ni uočene.

Na kvalitetu i realnost planova naročito utječu prethodno izvršene analize razvojnih mogućnosti i točnost prognoza kojima se prikazuju okolnosti u kojima će se odvijati planirane aktivnosti.

Razumijevanje, objašnjenje i inovacija, kao faze stvaralačkog mišljenja, nužno se javljaju i u procesu planiranja što navodi na zaključak kako je izrada kvalitetnog plana moguća samo uz stvaralačke napore planera.

Ti me se ikijučuju automatizam i mehaničko preuzimanje zastarjelih informacija u izradi planova koji inače olakšavaju postupak, ali su zapravo mogući samo u uvjetima neizgradjenog sustava odgovornosti za izradu planskih pokazatelja.

Brojne metode prognoziranja primjenjuju se danas u svijetu čime se smanjuje nezvjesnost prilikom izrade planova, ali se ipak ne može postići apsolutna točnost u predviđanju.

Neke od tih metoda prikladne su za primjenu uvjetima radničkog samoupravljanja jer omogućavaju timski rad i podružtvljavanje procesa odlučivanja o bitnim pitanjima društvene reprodukcije. Njihova je primjena ponekad složena i zahtijeva izobrazbu i dodatne napore nosilaca odlučivanja, pa će se u praksi zacijelo javljati i poteškoće.

Sudionicima u procesu planiranja, međjutim, itekako je važno da usvoje mehanizme kojima će utjecati na realnost i kvalitetu planiranja, a time i na uspješnost cjelokupne društvene reprodukcije.

Postupak planiranja određen je ekonomskom strukturom društva, što znači da je klasnog karaktera i povijesno određen. U uvjetima socijalističke robne proizvodnje i radničkog samoupravljanja predstavlja nezaobilazan instrument kojim radni ljudi ostvaruju ciljeve ekonomske politike i društveni razvoj.

L I T E R A T U R A

1. Ackoff, R.: i Vergara, E.: *Creativity in Problem Solving and Planning: A Review*, *European Journal of Operational Research*, br.1, Amsterdam, 1981.
2. Dobrov, G.M.: *Predgovor, Naučno-tehničkose prognoziranje dl'a promyšlennosti i pravitel'stvenyh učreždenij* (prijevod s engleskog), Progress, Moskva, 1972.
3. Dragović, D.: *Kreativno mišljenje i tehnike za podsticanje kreativnosti*, Simpozij, Upravljanje promjenama u složenom sistemu, XI. konferencija SKUPS, Vrnjačka Banja, Poslovna politika, Beograd, 1980.

4. Franc, V.: Uloga računovodstvene i financijske službe u provodjenju mjera ekonomske stabilizacije i u planiranju razvoja OUR-a, Simpozij, Računovodstvena i financijska služba u provodjenju mjera ekonomske stabilizacije i u planiranju razvoja OUR-a, Opatija, Savez računovodstvenih i financijskih radnika Hrvatske, Zagreb, 1980.
5. Gordon, T.J.: Metod Del'fi, novye podhody, Naučno-tehničko prognoziranje dl'a promyšlennosti i pravitel'stvennyh učreždenij (prijevod s engleskog), Progress, Moskva, 1972.
6. Helmer, O.: Analiz buduščego-Metod Del'fi, Naučno-tehničko prognoziranje dl'a promyšlennosti i pravitel'stvennyh učreždenij (prijevod s engleskog), Progress, Moskva, 1972.
7. Krech, D.-Crutchfield, R.: Elementi psiholgoije, Naučna knjiga, Beograd, 1976.
8. Popović, D.: Informacioni sistem-dugoročno planiranje i tehnološko predviđjanje, Simpozij, Upravljanje promenama u složenom sistemu, XI. Konferencija SKUPS, Vrnjačka Banja, Poslovna politika, Beograd, 1980.
9. Radošević, D.: Prognoziranje u organizaciji udruženog rada i njegov utjecaj na planiranje poslovanja, Simpozij, Računovodstvena i financijska služba u provodjenju mjera ekonomske stabilizacije i u planiranju razvoja OUR-a, Opatija, Savez računovodstvenih i financijskih radnika Hrvatske, Zagreb, 1980.
10. Stojanović, R.: Planiranje u samoupravnom društvu, Savremena administracija, Beograd, 1979.
11. Sirotković, J.: Osnove ekonomike Jugoslavije, Ekonomika Jugoslavije-opći dio, Informator, Zagreb, 1973.
12. Sirotković, J.-Mikić, M.: Društveno planiranje, Informator, Zagreb, 1978.

Мариян Цингула:

"Применение творческого мышления и некоторых прогностических методов в общественном планировании."

Р Е З Ю М Е

Планирование объясняется творческим постановлением проблем, объединяющим три формы творческого мышления: понимание, объяснение, инвенция. Засебно обрабатываются две методы, развивающие творческое мышление и позволяющие специалистам вынести надежные прогнозы - браинсторминг и дельфи методы.

Возможность применения второго из методов в ежедневной практике иллюстрировано при помощи исследования, проведенного между директорами хозяйственных ООТ в одном из регионов Социалистической Республики Хорватии. Планирование рассматривается, потом, как исторически определенная и классовая деятельность, которая существенно предопределенная существующей общественной экономической структурой.